

Nr 38

Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen med redogörelse för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola m. m.; given Stockholms slott den 27 januari 1961.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, lämna riksdagen en redogörelse för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola under läsåret 1959/60 m. m.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 januari 1961.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, anför följande.

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut *dels* försök med en enhetsskoleorganisation i anslutning till de riktlinjer, som uppdrogs i propositionen 1950: 70, *dels* också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för försöksverksamheten.

Från och med 1951 har vederbörande departementschef årligen i lämpligt sammanhang lämnat översikter rörande försöksverksamhetens gång (prop. 1951: 136 s. 3; 1952: 149 s. 93; 1953: 126 s. 2; 1954: 137 s. 2; 1955: 120 s. 3; 1956: 80 s. 2; 1957: 106 s. 3; 1958: 109 s. 2; 1959: 62 s. 2; 1960: 131 s. 2).

Den 23 november 1959 har skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t ingivit den av riksdagen år 1957 begärda sammanfattande redogörelsen för försöksverksamhet med nioårig enhetsskola under perioden 1949/50—1958/59. Denna redogörelse, som överlämnats till 1957 års skolberedning, har publicerats såsom nr 42 i överstyrelsens skriftserie. Under titeln »Enhetsskolan under tio år» har en förkortad version av den sammanfattande redogörelsen publicerats såsom nr 46 i samma skriftserie.

1. Försöksverksamhet med enhetsskola

Skolöverstyrelsen har med skrivelse den 20 december 1960 inkommit med redogörelse för försöksverksamheten med enhetsskola under försöksåret 1959/60. Av denna redogörelse, som är den elfte i ordningen och som i sin helhet senare kommer att publiceras i »Aktuellt från skolöverstyrelsen», torde här få redovisas följande.

Omfattning. Läsåret 1958/59 bedrevs försöksverksamhet med nioårig enhetsskola i 141 kommuner samt i övningsskolorna vid lärarhögskolan i Stockholm och vissa folkskoleseminarier. Från och med läsåret 1959/60 utsträcktes denna verksamhet till ytterligare 76 kommuner, varjämte den i Göteborg och Hälsingborg vidgades till att omfatta flera rektorsområden än tidigare.

Redovisningsåret 1959/60 har sådan försöksverksamhet alltså bedrivits i sammanlagt 217 kommuner samt i vissa övningsskolor. I denna verksamhet har deltagit sammanlagt 11 427 klasser och 268 940 elever, därav på högstadiet 1 726 klasser och 46 125 elever. Däri ingår 165 klasser och 3 487 elever tillhörande försöksverksamheten i övningsskolorna vid lärarhögskolan i Stockholm och vissa folkskoleseminarier.

Under redovisningsåret 1959/60 var hela antalet hjälpklasser 682 (därav på högstadiet 122) och antalet övriga specialklasser 161 (därav på högstadiet 17).

I jämförelse med närmast föregående redovisningsår har försöksverksamheten med enhetsskola ökat totalt med 3 391 klasser och 74 765 elever, varav på högstadiet med 596 klasser och 16 109 elever.

Skolöverstyrelsens försöksavdelning har under verksamhetsåret varit uppdelad på tre rotlar. Avdelningschef, tillika chef för första roteln, har varit undervisningsrådet Åke Fältheim och chefer för andra respektive tredje rotlarna t. f. undervisningsrådet Maj Bosson-Nordbö och undervisningsrådet Börje Beskow (tidvis med lektorn Folke v. Wowern som vikarie).

Adjunkten vid folkskoleseminariet i Strängnäs, Gunnar Herrström, har liksom tidigare tjänstgjort som expert.

Som skolpsykologer har på avdelningen tjänstgjort fil. lic. Sven-Eric Henricson samt docenten vid Uppsala universitet, fil. dr Karl Henrik Eriksson.

På försöksavdelningen har under redovisningsåret dessutom tjänstgjort

nio konsulenter med i huvudsak pedagogisk-organisatoriska arbetsuppgifter, en förste byråsekreterare, fyra amanuenser, en kontorist, två kanslibiträden och sex kontorsbiträden. Därjämte har vid behov även annan personal knutits till avdelningen.

Till försöksavdelningen är knutna två regionala skolpsykologer, filosofie licentiaterna Rikard Palmér i Uppsala län och Olle Österling i Västmanlands län. En tredje skolpsykologtjänst med placering i Jämtlands län ledigkungjordes i juni 1960.

Till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. anvisade riksdagen för budgetåret 1959/60 ett reservationsanslag av 1 400 000 kronor.

Försöksverksamhetens lekmannanämnd har under året sammanträtt vid två tillfällen. Förutom överläggningar i aktuella frågor har därvid förenkommit studiebesök. Det ena av dessa gällde det s. k. österåkerssystemet med odifferentierade klasser, det andra den estetisk-konstnärliga undervisningen vid försöksskolorna i Lund.

Vissa sakkunniga, som tidigare eller under året tillkallats, har slutfört sina uppdrag. Ett av dessa har gällt en översyn av de »Timplaner och huvudmoment», som alltsedan år 1955 gällt för försöksverksamheten med enhetsskola. Med hänsyn till skolberedningens pågående arbete begränsades emellertid denna revision till oundgängligen nödvändiga ändringar. Sådana fastställdes sedermera att gälla för läsåren 1959/62 och kungjordes genom tilläggstryck.

Flera förslag till supplement, d. v. s. metodiska råd och anvisningar, har under året utarbetats för olika läroämnena eller verksamhetsformer. Ett antal sakkunniga har under året också tillkallats för att fortsätta dylikt kursplanearbete. Andra frågor, som hänskjutits till sakkunniga, är bland annat samordningen av försöksskolans elevvårdande uppgifter samt metoden för schemaläggning i automatisk datamaskin.

Centrala kurser och konferenser har försöksavdelningen anordnat även under redovisningsåret 1959/60. I dess egen regi har sålunda ordnats dels tre fortbildningskurser för lärare på den yrkesförberedande linjen i årskurs 9, dels en kurs i metodik för undervisning av icke teoretiskt inriktade elever och dels en kurs i praktisk testmetodik. Med skolledare i vissa försökskommuner har avdelningen vidare hållit två konferenser angående högstadieproblem.

Regional konsulent- och fortbildningsverksamhet åvilar enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 maj 1959 huvudsakligen länskolnämnderna. Till ledning för dessas befattning med sådan verksamhet har överstyrelsen utfärdat föreskrifter, publicerade i »Aktuellt» 1960: 42. Antalet under året anlitade regionalt deltidsanställda konsulenter har varit 153. Närmast föregående år var antalet 176.

Försöksavdelningens tidskrift — »På försök» — har under året utkommit med ett enkelnummer och ett dubbelnummer. Upplagan har varit 17 000 exemplar, vilket innebär en ökning från föregående år med 3 600 exemplar.

Tidskriften har tillställts skolledare och klassföreståndare i försökskommuner och dessutom utsänts till samtliga skolexpeditioner, lärarutbildningsanstalter, andra högre skolor, länskolnämnder, skolinspektörer, dagstidningar, bibliotek, ungdomsförmedlingar m. fl. samt till privata prenumeranter i Sverige och i andra länder, företrädesvis i de nordiska grannländerna.

Lärare m. m.

Kursplanering har varit det huvudsakliga syftet med anordningen att låta läsåret inledas med en eller ett par s. k. pedagogdagar enligt 76 § folkskolestadgan. Dessa av alla parter uppskattade »kursplaneringsdagar» har ej sällan anordnats gemensamt för lärare från skilda kommuner.

Ämneskonferenser skall enligt 207 § folkskolestadgan hållas på försöks skolans högstadium. På sina håll har man funnit det angeläget att någon gång låta även lärare från olika skolstadier konferera. Mest har det varit mellan- och högstadiets lärare, som haft överläggningar tillsammans. Sådana gemensamma konferenser har emellertid också anordnats för lärare, som representerar olika skolformer, t. ex. läroverk, yrkesskola och enhetsskola.

Studierektorer fanns under redovisningsåret 1959/60 sammanlagt 69 för högstadiet och 12 för lägre stadier. Skolöverstyrelsen har under året fastställt normalinstruktion för studierektorer i försöksskola (»Aktuellt» 1960: 25).

I ett par kommuner (Stockholm och Nederkalix) har man med stöd av 149 § folkskolestadgan förstärkt den pedagogiska ledningen genom att anställa lokala ämneskonsulenter i stället för studierektorer.

Behörighet att undervisa i engelska i årskurserna 5 och 6 innehade majoriteten (cirka 93 %) av lärarna i ämnet vid skolor av A-typ, medan vid skolor av B-typ drygt hälften (55,7 %) hade sådan behörighet. Av de lärare, som saknade behörighet, begagnade sig flertalet (88 %) av språkundervisning per radio.

Lärarnas formella kompetens för undervisning i läroämnena på högstadiet framgår av tabell 1. I sin kommentar till denna framhåller överstyrelsen, att det totala antalet lärare i läroämnena på högstadiet sedan läsåret 1958/59 ökat med inemot 70 % men att över hälften (58 %) av dessa ännu saknar formell kompetens för undervisning på detta stadium. Jämfört med närmast föregående år har andelen för stadiet behöriga lärare minskat med 4 %. Huvudsakligen har denna minskning gällt gruppen vidareutbildade folkskollärare.

I tabell 1 har medräknats endast lärare med minst halv tjänstgöring. Därutöver har emellertid ett antal adjunkskbehöriga varit anställda såsom timlärare på enhetsskolans högstadium vid sidan av sin huvudsakliga tjänst vid någon högre skola inom kommunen.

I fråga om övningslärare på högstadiet har gruppen lärare med fackutbildning likaledes minskat något. Sådan utbildning hade av de läsåret 1959/60 anställda lärarna i teckning, musik och gymnastik 42 % och av lärarna i slöjd och hemkunskap 70 %. För dessa båda ämnesgrupper var läsåret 1957/58, med vilket överstyrelsen närmast jämför, andelen fackutbildade lärare 54 % respektive 80 %. Inom den förstnämnda gruppen var

Tabell 1. Lärarnas formella kompetens för undervisning i läroämnena på högstadiet.

Läsår		Undervisande lärare							Samtliga lärare
		F. M. el. F. K. m. praktisk lärarkurs	Ämneslär. i lönegrad 19 (21)	Folkskol-lärare med vidareutbildning	Folkskol-lärare utan vidareutb.	F. M., T. K. utan praktisk lärarkurs	Fil. stud., ingenjörer, ekon. stud.	Övriga	
1954/55	Antal	41	10	31	130	57	21	290	
	%	14,1	3,5	10,7	44,8	19,7	7,2	100	
1955/56	Antal	61	14	94	150	77	14	420	
	%	14,5	3,3	22,4	35,8	18,3	3,3	100	
1956/57	Antal	76	21	176	190	102	16	596	
	%	12,8	3,5	29,5	31,9	17,1	2,7	100	
1957/58	Antal	124	19	193	319	130	25	832	
	%	14,9	2,3	23,2	38,4	15,6	3,0	100	
1958/59	Antal	187	23	322	384	162	51	1 157	
	%	16,2	2,0	27,8	33,2	14,0	4,4	100	
1959/60	Antal	312	21	487	647	293	118	1 956	
	%	16,0	1,1	24,9	33,1	15,0	6,0	100	

Anm. 1. Bland de akademiskt utbildade finns ett mindre antal med högre examina.

Anm. 2. Före 1957/58 motsvaras lönegraderna 19 (21) och A0 17 av lönegraderna 25 (27) och 23.

Anm. 3. De relativa talen anger % av samtliga på högstadiet i läroämnena undervisande lärare med minst halv tjänstgöring.

emellertid läsåret 1959/60 andelen lärare med fackutbildning mycket olika för olika ämnen — t. ex. i gymnastik 69 % men i teckning endast 27 %.

Beträffande yrkeslärares utbildning har överstyrelsen i sin redogörelse ej lämnat några motsvarande uppgifter för läsåret 1959/60.

Infödda språkassistenter har medverkat vid språkundervisningen även i försöksskolan. Av de 76 kommuner, som läsåret 1959/60 hade högstadium, fick 32 besök av engelsk, 54 av tysk och 3 av fransk språkassistent.

Elevernas ämnes- och linjeval samt fritt valda arbete

Tillvalet av främmande språk i årskurserna 7 och 8 har i tioårsrapporten (skolöverstyrelsens skriftserie nr 42, s. 85 f.) utförligt redovisats för åren 1951/52—1958/59. Den tendens, som kunde förmärkas mot slutet av denna period, att eleverna i dessa båda årskurser i ökad utsträckning valde två främmande språk, har framträtt även under läsåret 1959/60. Två främmande språk läste då 49,4 % elever i årskurs 7 och 42,7 % i årskurs 8.

Vidare är det fortfarande proportionellt flera flickor än pojkar, som i årskurserna 7 och 8 läser två främmande språk. Pojkarna är också alltså i majoritet bland dem som i årskurs 8 ej läser något främmande språk. Under läsåret 1959/60 har överstyrelsen emellertid ej medgivit något utbyte av engelska mot annat ämne redan i årskurs 7.

Elevernas fördelning på olika linjer i årskurs 9 har överstyrelsen redovisat för åren 1953—1960 och funnit, att denna fördelning varit tämligen konstant. Under senare år har det dock visat sig en viss ökning av andelen elever på den gymnasieförberedande linjen och en motsvarande minskning beträffande den yrkesförberedande linjen.

Läsåret 1959/60 valde ungefär hälften (50,9 %) av eleverna den yrkesförberedande linjen (9 y) och drygt en fjärdedel (27,4 %) den allmänna linjen (9 a), medan något mer än en femtedel (21,7 %) föredrog den gymnasieförberedande linjen (9 g). På den senare linjen är det fortfarande en något större andel flickor än pojkar (23,9 % respektive 19,7 %).

Alternativkurser har på högstadiet förekommit i ämnena engelska, tyska, matematik, fysik och kemi. Kurs 1 representerar den normala studiegången, medan kurs 2 är mera krävande i teoretiskt avseende.

De elever, som i årskurserna 7 och 8 läst alternativkurs 2, har mestadels övergått till 9 g, där endast denna kurs förekommer. Men en del av dessa, som i stället valt 9 a, fortsätter även där med alternativkurs 2. Hur många procent 9 a-elever, som gör detta, anges här inom parentes efter vart och ett av ämnena med alternativkurser: engelska (10 %), tyska (12 %), matematik (14 %), fysik (21 %) och kemi (22 %). I 9 y förekommer kurs 2 endast i engelska, och där har blott enstaka elever valt denna kurs.

Elevernas tillvalsämnen och fritt valda arbete. Av praktiska tillvalsämnen valde läsåret 1959/60 både pojkar och flickor i årskurserna 7, 8 och 9 a oftast slöjd och maskinskrivning. Pojkars och flickors val av slöjdart fördelade sig emellertid ej strikt mellan traditionellt »manlig» respektive »kvinnlig» slöjd. Allt fler flickor har börjat intressera sig för trä- och metallslöjd, och en del pojkar har försökt sig på textilslöjd. Hemkunskap, som är ett annat av flickornas vanliga tillvalsämnen, valdes också av åtskilliga pojkar. I årskurs 9 a valde likaledes både pojkar och flickor ej sällan bokföring. Främmande språk och svensk tilläggskurs är de läroämnen, som pojkar och flickor i årskurserna 7 och 8 oftast valt. Detsamma gäller engelska och tyska i årskurs 9 a.

De elever i årskurserna 7, 8 och 9 a, som ej utnyttjar alla tillvalstimmar för de främmande språken, har möjlighet att ägna viss del av den schemabundna tiden i skolan åt s. k. *fritt valt arbete*. I årskurs 7 får detta omfatta två veckotimmar, i årskurs 8 en veckotimme och i årskurs 9 a två veckotimmar. Dessutom förekommer fritt valt arbete i årskurs 9 y två eller tre veckotimmar.

För såväl pojkar som flickor hörde under läsåret 1959/60 i alla årskurserna matematik, maskinskrivning, slöjd och teckning till de vanligaste ämnena för fritt valt arbete. I årskurs 9 y var engelska det ämne, som främst flickorna föredrog såsom fritt valt arbete. Vid jämförelse mellan pojkars och flickors fritt valda arbete finner man vissa skillnader. Pojkarna

hade dragning till matematik, fysik, motorlära, ritteknik, foto och gymnastik, flickorna däremot till maskinskrivning, språk, hemkunskap, barnavård och musik.

Högstadiel elevernas uppdelning på klasser och grupper

Årskurserna 7 och 8 har av praktiska och ämnesmetodiska skäl i regel organiserats så, att elever med likartat tillval placerats i samma klass. Men man har ej helt kunnat undvika klasser med elever, som därvidlag valt olika. Så har varit fallet med 17,7 % av klasserna i årskurs 7 och 32,4 % av klasserna i årskurs 8 i fråga om tillval av främmande språk samt med 30,4 % av klasserna i årskurs 7 och 29,4 % i årskurs 8, när det gällt tillvalet av alternativkurser.

Antalet organisatoriskt odifferentierade klasser av s. k. österåkertyp var läsåret 1959/60 i sjunde årskursen 67 och i åttonde 10. Endast i tillvals- och alternativkursämnen omgrupperas eleverna, vilket förutsätter, att 14 å 19 veckotimmar läggs in parallellt på schemat för två eller flera klasser.

Årskurs 9 har i de flesta fall (93 %) varit ordnad på sådant sätt, att eleverna i årskurserna 9 a och 9 g undervisats i skilda klasser. Där denna anordning tillämpats men en del 9 a-elever läst alternativkurs 2 i vissa ämnen, har dessa elever på sina håll undervisats tillsammans med 9 g-eleverna i sådana ämnen.

Antalet *specialklasser* var under läsåret 1959/60 139 på högstadiet. Av dessa var 122 hjälpklasser.

Ändrat tillval, stödundervisning och flyttningsprövningar

Ändringar i ämnesvalet sker självfallet lättast i samband med uppflyttning till högre årskurs. Ombyte av tillvalsämnen har emellertid också förekommit under pågående läsår. Under läsåret 1959/60 var det i sjunde och åttonde årskursen 2,5 % respektive 2,8 % av eleverna, som ändrade sitt ämnesval, och därvidlag var pojkar i majoritet. I de flesta fall gällde det övergång från två till ett eller från ett till intet främmande språk. Men i årskurs 7 förekom också i många fall en övergång från en ämneskombination med enbart engelska till en sådan med både engelska och tyska. Ombyte av praktiskt ämne förekom likaledes i många fall.

När det gällde ombyte av *alternativkurs* var i sjunde årskursen växling från svårare till enklare kurs 1½ och i åttonde årskursen nära 4 gånger vanligare än en övergång från en enklare till en svårare kurs.

Under läsåret 1959/60 var det i nionde årskursen 161 (1,6 %) elever, som ändrade sitt *linje- eller grenval*. I inemot hälften (44 %) av dessa fall gällde

det en övergång från 9 g till 9 a, som visade sig vara 10 gånger vanligare än en övergång i motsatt riktning. Nära en fjärdedel (24 %) ändringar gällde ombyte av gren i 9 y.

Viss *stödundervisning* har visat sig vara behövlig för att elever, som ändrat sitt ämnes-, kurs- eller linjeval, skall kunna med framgång följa undervisningen i den nya studieriktningen. För läsåret 1959/60 har för ändamålet beviljats nära 50 000 kronor av statsmedel. Behovet av stöd- undervisning har visat sig vara störst i tyska i årskurs 7. I främmande språk och matematik har en del av stödundervisningen ordnats i form av korrespondenskurser.

Elev, som ej uppflyttats vid vårterminens slut, äger enligt 41 § folkskolestadgan rätt att vid början av nästa läsår pröva i läroämnena, vari erhållits lägre vitsord än godkänd. Antalet *flyttningsprövningar* till och på högstadiet var läsåret 1959/60 sammanlagt 3 429. De flesta av dessa gällde ämnena matematik, engelska och tyska. Genomgående var det flera pojkar än flickor som flyttningsprövade.

Elevernas övergång till andra skolor

Från mellanstadiet, årskurserna 4 och 5, avgick läsåret 1959/60 endast ett försvinnande litet antal elever till andra skolor. I procent av det totala antalet elever i dessa båda årskurser var det ej mer än 0,17 %. Närmast föregående år var det 0,15 %. Däremot lämnade sammanlagt 3 726 elever enhetsskolan från årskurs 6. Av dessa övergick 1 923 eller drygt hälften till flickskola och praktisk realskola, vilka båda skolutyer ej berörs av försöksverksamheten. I runt tal 1 300 elever har övergått till vanlig realskola inom kommunen. Detta har skett i de städer, som visserligen börjat försöksverksamhet med enhetsskola men där realskola ännu fanns kvar under läsåret 1959/60, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Jönköping och Falun. Sammanlagt utgjorde de från årskurs 6 avgångna 11,8 % av hela antalet normalklasselever i denna årskurs vid slutet av läsåret 1959/60. Motsvarande procenttal för närmast föregående år var 19,0.

Övergången från högstadiet till skolor av gymnasial karaktär och till yrkesskolor framgår av tabell 2.

I sin kommentar till tabell 2 påpekar skolöverstyrelsen, att det varit en större övergång till försöksgymnasier och yrkesskolor efter utgången av läsåret 1959/60 än efter det närmast föregående läsåret. Vidare framhåller överstyrelsen, att de i tabellen lämnade sifferuppgifterna är att betrakta såsom minimala, eftersom många uppgiftslämnande skollärdare sagt sig ej kunna följa eleverna efter det dessa avgått från enhetsskolan.

Enhetsskolans och realskolans elever i gymnasiet har skolöverstyrelsen jämfört med avseende på ålder och medelvitsord i studentexamen vid tre försöksgymnasier. Närmare bestämt omfattade jämförelsen 112 f. d. enhets-

Tabell 2. Elevernas övergång från enhetsskolans högstadium till andra skolor efter utgången av läsåret 1959/60.

Mottagande skolor	Antalet elever avgångna från årskurs		
	7	8	9
Realskola i högre allmänt läroverk, samrealskola, kommunal realskola, praktisk realskola, flickskola	153	31	77
Allmänt gymnasium:			
RI ⁴	—	8	20
RI ³	—	—	94
LI ⁴	—	15	68
LI ³	—	—	53
AI ⁴	—	—	9
AI ³	—	—	49
Försöksgymnasium:			
RI ³	—	—	314
LI ³	—	—	87
AI ³	—	—	195
Tekniskt gymnasium	—	—	55
Handelsgymnasium	—	—	15
Folkskoleseminarium, folkskollärlinje	—	—	—
Folkskoleseminarium, småskollärlinje	—	—	1
Yrkesskolor (centrala)	—	122	134
Yrkesskolor (kommunala)	2	415	682
Summa	155	591	1 853
Avgångna elever i procent av totala antalet elever i resp. årskurser (normalklasser) vid slutet av läsåret 1959/60	0,7	4,9	18,6

skolelever och 94 f. d. realskolelever, som vid dessa treåriga försöksgymnasier undervisats tillsammans fram till studentexamen vårterminen 1960.

I sin redogörelse framhåller överstyrelsen, att detta undersökningsmaterial är för litet för en detaljjämförelse. Vidare hade kvarsittning eller avgång under gymnasietiden ej undersökts, ej heller elevernas poängställning vid intagningen. Jämförelsen avser därför endast examenssituationen.

Överstyrelsen konstaterar, att 14 (12,5 %) av de i de skriftliga studentexamensproven godkända f. d. enhetsskoleleverna — alla tillhörande de yngsta åldersgrupperna — avstått från den muntliga prövningen, ehuru åtminstone några av dessa sannolikt skulle ha blivit godkända även i denna. Av de i de skriftliga examensproven godkända f. d. realskoleleverna var det däremot endast 3 (3,2 %), som ej deltog i den muntliga prövningen.

I fråga om de i examen godkända elevernas medelvitsord kunde överstyrelsen av det föreliggande materialet att döma ej finna några skillnader mellan de båda jämförda elevkategorierna. Däremot var de f. d. enhetsskoleleverna genomsnittligt yngre än sina studentkamrater med realexamen.

Korrespondensundervisning på enhetsskolans högstadium

I läroämnena förekommer sådan undervisning såsom ett regelrätt försök i Finnskoga-Dalby och Norra Ny i Värmland. Genom beslut 1958 om försök med nioårig enhetsskola därstädes medgav Kungl. Maj:t, att på dess högstadium finge användas korrespondensmetod i den utsträckning och efter de riktlinjer, som skolöverstyrelsen bestämde. Anordningen motiverades av önskvärdheten att få erfarenhet av korrespondensmetodens användbarhet i glesbygder, där man har svårt att få kompetenta lärare på enhetsskolans högstadium.

Läsåret 1958/59 nådde enhetsskolan årskurs 7 i Finnskoga-Dalby, under det att Norra Ny först innevarande läsår hunnit upp på högstadiet. I Finnskoga-Dalby har läsåret 1959/60 samtliga elever, cirka 200, i årskurserna 7 och 8 undervisats med hjälp av korrespondensmetoden i alla läroämnena utom samhällskunskap och geografi. (I övningsämnena och praktiska tillvalsämnena har direktundervisning av lärare organiserats.) Tidigare erfarenheter av korrespondensundervisning i korrespondensrealskola har legat till grund för verksamheten. Eleverna arbetar i skolan på den fastställda schemabundna tiden med de korrespondensbrev, som korrespondensinstitutet tillhandahåller. En handledare-lärare finns tillhands för att hjälpa eleverna med studiebreven. Inslag av muntlig undervisning med hela klassen eller med en mindre grupp förekommer i viss utsträckning. I språk är det särskilt viktigt att korrespondensbrev kan kompletteras med muntlig undervisning. Ett effektivt samarbete mellan skolans lärare och korrespondensinstitutet, som rättar kursbrev, är självfallet en nödvändig förutsättning för arbetet.

Överstyrelsen anser, att erfarenheterna från försöket ännu är alltför begränsade för att tillåta några generella slutsatser. Eleverna tycks emellertid finna sig väl tillrätta med korrespondensundervisningen. Som positiva erfarenheter redovisas också de stora möjligheterna till differentiering och till självstudier som denna metod ger. Vissa svårigheter — delvis förutsedda — har emellertid förmärkts. De vid försöksverksamhetens början tillgängliga kursbrev var i stor utsträckning upplagda på ett sätt, som gjorde dem svårbegripliga för de icke teoretiskt inriktade eleverna. Korrespondensinstitutet har dock dels i några ämnen utarbetat nya kursbrev, dels också genom modifiering och omarbetning av nu förekommande brev sökt göra dessa mer användbara. En viss tid behövs för att föra in eleverna i det

studiesätt som måste tillämpas. Svårigheter att hålla studietakten har också visat sig, särskilt gäller detta de icke teoretiskt inriktade. Handledarens roll och omfattningen av den muntliga undervisningen liksom av den direkta hjälpen med breven behöver ytterligare utprövas.

Förutom vid den redan omnämnda stödundervisningen användes korrespondensmetoden även eljest i enstaka fall för att möjliggöra en individualisering inom klassens ram i sådana läroämnen som tyska och matematik. Dock har det under läsåret 1959/60 varit sammanlagt endast 29 elever, som för sådant ändamål fått använda korrespondensmetoden.

I yrkesteoretiska ämnen har under redovisningsåret 370 elever fått statsbidragsberättigad undervisning per korrespondens. Mest har det gällt sådana yrkesområden, som på ortens högstadium haft alltför ringa elevantal för att få utgöra särskild undervisningsavdelning i yrkesteori. Det är i synnerhet på gren 7 a (hantverk och blandade yrken), som man använt sig av denna utväg.

Yrkesvägledning

I elva kommuner prövas alltsedan läsåret 1958/59 ett nytt system för yrkesvägledningen. Dessa kommuner har i stället för yrkesvalslärare en *studierektor för yrkesvägledning och praktiska ämnen*. Denne har dock ej ensam skött det s. k. kontaktarbete, som verksamheten förutsätter, utan därvid fått bistånd av klassföreståndarna. Dessa har också hjälpt till med att föra de individuella elevkorten för yrkesvägledning och dessutom bedrivit studievägledning i egen klass. I årskurserna 7 och 8 har klassföreståndarna erhållit viss nedsättning i sin undervisningsskyldighet för att effektivt kunna medverka vid yrkesvägledningen. Kontakten med arbetsförmedling och näringsliv har emellertid i dessa kommuner huvudsakligen upprätthållits av studierektorn, som även handlagt vissa frågor om de praktiska ämnena i skolan.

Skolöverstyrelsen anser, att det ännu är för tidigt att fälla något bestämt omdöme om detta nya system, som självfallet liksom de flesta sådana haft sina initialsvårigheter, bland annat därför att klassföreståndarna ännu inte hunnit bli tillräckligt vana vid detta slags elevvårdande verksamhet. Såsom en avgjord fördel har emellertid noterats, att ett sådant system gör flera lärare med personlig kännedom om eleverna direkt och aktivt engagerade i studie- och yrkesvägledningen.

I övriga kommuner har man under läsåret 1959/60 liksom tidigare tillämpat systemet med *yrkesvalslärare*. Hela antalet, inklusive nyssnämnda studierektorer, har varit 160, av vilka 110 vid sidan av sin skoltjänst även haft deltidsanställning hos vederbörande länsarbetsnämnd. Av de på detta sätt dubbelanställda yrkesvalslärarna hade drygt hälften (56 %) förvärvat behörighet för sådan tjänst. Även under läsåret 1959/60 har skolöverstyrel-

sen i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen för ändamålet anordnat en terminslång behörighetskurs med 20 deltagare.

Eftersom elevernas målsmän är en viktig part vid studie- och yrkesvägledningen, har försökskommunerna under året ordnat sammanlagt inemot 1 200 *föräldramöten* rörande speciellt dessa frågor. Nära hälften (48 %) av dessa möten förekom redan under elevernas sjätte årskurs, då linje- och därmed i viss mån yrkesvalet blir aktuellt.

Den *yrkesorienterande undervisningen* för eleverna har under året bedrivits i föreskriven omfattning, d. v. s. med 10—12 timmar i årskurs 7, cirka 30 timmar i årskurs 8 och 8—10 timmar i årskurs 9. Den har ombesörjts antingen av läraren i samhällskunskap eller av yrkesvalsläraren. Endast vid enstaka lektioner har också någon tjänsteman från arbetsförmedlingen medverkat.

Liksom tidigare har *den praktiska yrkesorienteringen* i årskurs 8 rönt stort intresse från både elevernas och skolledarnas sida. Det antal platser, som arbetsförmedlingen i samarbete med yrkesvalslärarna under året förmedlat, uppgick till sammanlagt 27 132. I fråga om praktikplatsernas fördelning på olika yrken har det visat sig, att flickorna allttjämt mycket sällan praktiserat inom industri och hantverk.

En form av fortsatt praktisk yrkesorientering inom skolans ram är den *allmänpraktiska grenen* i årskurs 9 y. Det har omvittnats och på olika sätt kunnat konstateras, att elever, som vid intagning på denna gren varit mycket osäkra i fråga om sitt yrkesval, sedermera under arbetet i skolans allmänpraktiska verkstad kommit till klarhet eller i varje fall uttalat en mera bestämd yrkesönskan än tidigare.

Så omfattande och förgrenad som yrkesvägledningen blivit, förutsätter den självfallet information till de för verksamheten närmast ansvariga. Försöksavdelningen har under redovisningsåret i samråd med arbetsmarknadsmyndigheterna i sex län ordnat kortare *konferenser* i yrkesvägledning, avsedda för yrkesvalslärare, skolledare, lärare i samhällskunskap m. fl. Dessa konferenser har delvis blivit ett slags fortbildning. På det regionala och lokala planet har under året dessutom hållits över 600 konferenser för ytterligare information om olika problem i samband med studie- och yrkesvägledningen.

Förberedande yrkesutbildning

Under läsåret 1959/60 var antalet elever på den yrkesförberedande linjen i årskurs 9 sammanlagt 5 071, varav 58 % pojkar och 42 % flickor.

Elevernas fördelning med hänsyn till formerna för deras förberedande yrkesutbildning var följande. För endast 551 (11 %) var denna undervisning helt förlagd till yrkesskolor, industriskolor eller lantmannaskolor, medan 3 514, d. v. s. drygt två tredjedelar (69 %) fick all sin yrkesförberedande

undervisning i enhetsskolan. Om man inräknar även sådana, som fått sin huvudsakliga undervisning i enhetsskola men yrkesteori och/eller yrkesarbete i yrkes- eller industriskola, omfattar denna grupp ej mindre än 4 520, d. v. s. 89 % av eleverna. Eftersom denna under redovisningsåret varit den största, har dess branschriktning sammanställts i tabell 3.¹ En motsvarande sammanställning, som avser läsåret 1957/58, återfinns i proposition nr 62 år 1959 (s. 16).

Tabell 3. Branschriktningen hos elever, som läsåret 1959/60 fått sin yrkesförberedande utbildning huvudsakligen inom enhetsskola.²

Bransch	Pojkar		Flickor		Summa
	Antal	%	Antal	%	
1. Jord- och skogsbruk	86	3,2	1	0,1	87
2. Husligt arbete	12	0,4	813	43,7	825
3. Metallyrken	743	27,9	—	—	743
4. Träkemiska yrken	24	0,9	—	—	24
5. Lokalt betingade yrken	113	4,3	21	1,2	134
6. Handel och kontor	220	8,3	790	42,3	1 010
7 a. Hantverk o. blandade yrken	821	30,9	225	12,1	1 046
7 b. Allmänpraktisk kurs	233	8,8	—	—	233
8. Tekniska grenar	407	15,3	11	0,6	418
	2 659	100,0	1 861	100,0	4 520

I försöksrapporten har skolöverstyrelsen nämnt, att de elever, som inriktat sig på jord- och skogsbruk under året 1959/60, liksom närmast föregående år, utgjort endast cirka 3 % av pojkarna. Vid jämförelse med motsvarande uppgifter för läsåret 1957/58 finner man, att andelen elever inom branschen jord- och skogsbruk sedan dess minskat från 7,1 % till 3,2 %.

Överstyrelsen har också nämnt, att pojkarnas intresse för »metallyrken» har ökat. Jämfört med läsåret 1957/58 har det inom den ifrågavarande gruppen skett en ökning från 23,4 % till 27,9 %.

Branschen »hantverk och blandade yrken» har sedan sistnämnda år förhållit sig tämligen konstant. Däremot har under senast redovisade treårsperiod den procentuella andelen bland pojkarna inom gruppen »allmänpraktisk kurs» minskat från 13,1 till 8,8.

Vad speciellt flickorna beträffar, har den procentuella andelen av dessa inom »husligt arbete» under perioden 1957/58—1959/60 minskat från 49,4 till 43,7, medan deras andel inom gruppen »handel och kontor» ökat från

¹ Tabell 3 är en sammanställning av det mer detaljerade material, som överstyrelsen lämnat i sin redogörelse för läsåret 1959/60.

² I förekommande fall med undervisningen i yrkesteori och/eller yrkesarbete förlagd till yrkes- eller industriskolor.

39,9 till 42,3. För flickornas del har även gruppen »hantverk och blandade yrken» under samma period ökat från 8,3 % till 12,1 %.

Grundutbildning, koncentrerad till ett färre antal yrkesområden än för närvarande, har skolöverstyrelsen tänkt sig för framtiden. Det skulle närmare bestämt i årskurs 9 y erbjudas följande olika slag av grundutbildning: jordbruks-skoglig, huslig, mekanisk, träteknisk, kontors-handels- samt teknisk utbildning. Förutom den redan omnämnda ringa anslutningen till grenen för jord- och skogsbruk finner man av tabell 3, att läsåret 1959/60 den trätekniska grenens dragningskraft också varit obetydlig — knappt 1 % av eleverna valde då denna gren.

Redan i överstyrelsens redogörelse för läsåret 1958/59 (Aktuellt 1960: 22) omtalades två nya grenar för *teknisk grundutbildning*, av vilka den ena skulle vara inriktad på den praktiska realskolans mål och den andra på fortsatt utbildning till vissa kvalificerade befattningar av tekniskt-merkantil eller tekniskt-administrativ art. Läsåret 1959/60 var hela antalet pojkar på »tekniska grenar» 407 (15,3 %), men av flickorna hade då endast 11 (0,6 %) valt dessa grenar.

Skolöverstyrelsen har vidare helt allmänt framhållit, att de större yrkesområden, som exempelvis de nya tekniska grenarna representerar, kan komma att förenkla yrkesvalssituationen för eleverna. Dessa skulle från början kunna inrikta sig på ett sådant större yrkesområde, för vilket enhetsskolan erbjuder grundutbildning. Efterhand som de bättre lär känna såväl sina egna förutsättningar som läge och tendens på arbetsmarknaden, kunde det bli möjligt för eleverna att med större säkerhet välja ett mera avgränsat område och för detta eventuellt skaffa sig behövlig vidareutbildning i andra skolor eller på annat sätt.

2. Försöksverksamhet vid högre skolor

Någon redogörelse för försöksverksamheten vid högre skolor under läsåret 1959/60 har inte inkommit till Kungl. Maj:t. Då enligt den organisation som nu gäller för denna del av försöksverksamheten försöken spänner över minst tre år och några slutliga resultat av verksamheten ej kan framläggas i år torde i detta sammanhang vara tillfyllest att beträffande denna del av verksamheten redovisa följande av skolöverstyrelsen under hand lämnade uppgifter.

Den särskilda försöksverksamheten har liksom tidigare framför allt avsett gymnasiets arbetssätt. Vissa erfarenheter har redan kunnat utnyttjas i undervisningen utanför försöksskolorna. Det gäller framför allt försöksgymnasierna, vilka under den tid den särskilda försöksverksamheten pågått, erhållit egna tim- och kursplaner och kompletterande metodiska anvisningar. Den från och med innevarande år obligatoriska kursen i studieteknik i försöksgymnasiets första ring är sålunda direkt utformad med ledning av rön i försöksverksamheten vid högre skolor. Den nyligen tillsatta gymnasie-

utredningen avser att granska de metodiska uppslag, som framkommit i denna försöksverksamhet.

Inom studietekniken likaväl som inom andra färdighetstränande moment, t. ex. muntlig framställning och bok- och bibliotekskunskap, har ett mål varit att finna praktiskt framkomliga vägar att i de olika ämnena låta eleverna tillämpa vad som inhämtats i en systematiskt upplagd inledande kurs. Härvid har ett värdefullt lagarbete mellan lärarna i samma klass kunnat utvecklas.

Frågorna i vilken utsträckning och på vilket sätt nådda resultat kan objektivt värdesättas och hur de i förekommande fall skall överföras till andra skolor för att provas i större skala tilldrar sig efterhand ökad uppmärksamhet. Dessa problem ventileras i en speciell utredning, som författats av en av överstyrelsens skolpsykologer till ledning för lärarna vid skolor med särskild försöksverksamhet.

Inom den fria försöksverksamheten fullföljes bland annat försöket med särskild normalskolekompetens. Överstyrelsen avser att under innevarande redovisningsår inkomma till Kungl. Maj:t med förslag om denna anordnings avveckling som försök. Arbetet med att sammanfatta och publicera resultaten av tidigare försök fortgår.

3. Skolpsykologiskt arbete

Statlig regional skolpsykologverksamhet har sedan den 1 oktober 1958 bedrivits i Uppsala län och Västmanlands län. Då verksamheten nu bedrivits under tillräckligt lång tid för att möjligheter skall anses föreligga att lämna en framställning av verksamhetens organisation och resultat har överstyrelsen ansett sig böra redovisa gjorda erfarenheter från detta område och därjämte lämna en kortfattad redogörelse för den skolpsykologiska verksamhet som bedrivs på det lokala planet. Av överstyrelsens framställning härom inhämtas bland annat följande.

Kommunalt heltidsanställda skolpsykologer finns endast i sex större städer, nämligen Göteborg, Hälsingborg, Linköping, Lund, Malmö och Västerås. För innehavarna av dessa tjänster gäller i regel samma kompetenskrav som för de regionalt verksamma skolpsykologerna, d. v. s. fil. lic.-examen i psykologi eller pedagogik jämte lärarerfarenhet. Kostnaden för den kommunala skolpsykologiska verksamheten i dessa sex städer har under året 1959/60 uppgått till sammanlagt 450 000 kronor.

De lokala skolpsykologernas arbete har främst omfattat diagnostiserings- och utredningsuppgifter. Det är uppgifter, som vanligen sammanhänger med inskolningen av nybörjare (skolmognadsprov) samt med allmänna skolvårigheter, vilka i många fall föranleder överväganden om någon form av specialundervisning. I samband med detta arbete förekommer både grupp- och individualundersökningar.

En särskild form av lokal verksamhet på detta område har bedrivits i Kalix, Råneå och Töre kommuner, som alla deltar i försöksverksamheten med enhetsskola. Vid detta speciella försök har det gällt att undersöka

möjligheterna att samordna skolpsykologiska och skolkurativa uppgifter och därvid få erfarenhet av interkommunalt samarbete. Kostnaderna för den för ändamålet inrättade specialtjänsten, som varit placerad i Kalix, har bestritts från försöksanslaget, medan kommunerna sinsemellan fördelat övriga kostnader, t. ex. för tjänst innehavarens resor och materielutrustning. Överstyrelsen anser, att försöket pågått för kort tid för att ge klarhet om möjligheterna att lösa de skolpsykologiska och skolkurativa uppgifterna genom samverkan mellan landsbygdskommuner.

Lärare med viss om än varierande specialutbildning har i några kommuner fått biträda med skolpsykologiska uppgifter, där man ej har skolpsykolog anställd. Dessa lärare har med stöd av 196 § folkskolestadgan eller efter särskild framställning till Kungl. Maj:t beviljats nedsättning i sin undervisningsskyldighet. Nedsättningen har avvägts bland annat med hänsyn till om vederbörande haft sådan utbildning att även andra uppgifter än att biträda vid urvalet av elever till specialundervisning kunnat komma i fråga. Kostnaden för denna form av skolpsykologisk verksamhet, som under läsåret förekommit i sex kommuner, har uppgått till sammanlagt 117 000 kronor, varav omkring en fjärdedel utgått i form av statsbidrag.

I övriga kommuner, där specialundervisning förekommer, t. ex. i form av hjälpklasser, har lärare med utbildning för sådan undervisning biträtt vid de undersökningar, som föregått elevernas uttagning till specialklasser. I några län, som har rådgivningscentraler för barna- och ungdomsvården, har lärare med viss psykologisk utbildning tjänstgjort såsom s. k. pedagogassistenter. Dessa lärare har beviljats nedsättning i sin undervisningsskyldighet, i regel till 15 veckotimmar. Såsom pedagogassistenter har dessa lärare kommit att få arbeta även med en del skolpsykologiska frågor.

Regionala skolpsykologer har under redovisningsåret 1959/60 — såsom redan nämnts — funnits i två län (Uppsala län och Västmanlands län). Dessa psykologer har under året på olika sätt sökt främja den kommunala verksamheten på området. De har bland annat bedrivit viss utbildning av medhjälpare på det lokala planet. Däremot har de regionala skolpsykologerna ej haft möjlighet att i någon större omfattning utföra individualundersökningar.

En speciell uppgift för de regionala skolpsykologerna har under året varit att utpröva praktiska former för användningen av anlags- och intresseprov för studie- och yrkesvägledningen. Man har i samband därmed också ägnat uppmärksamhet åt hjälpklassklienteletts yrkesval och fortsatta utbildning. I Uppsala län har dessa undersökningar ingått såsom ett led i länskolnämndens utredning om möjligheter till viss fortsatt utbildning även åt intellektuellt utvecklingshämmande elever.

Skolöverstyrelsens psykologer har förutom den centrala administrationen av skolpsykologverksamheten i det hela under redovisningsåret 1959/60 haft en del speciella undersökningsuppgifter. Dessa senare uppgifter, som

delvis betingats av 1957 års skolberednings arbete, har bland annat omfattat följande: 1) Resultaten av elevernas ämnesval; 2) Frekvens och tillämpning av olika avvikelser från timplaner m. m.; 3) Kvarsittning och för tidig avgång; 4) Praktisk yrkesorientering; 5) Studieorientering inför och under högstadiet. Resultaten av dessa undersökningar har efter hand redovisats till skolberedningen.

En tidigare påbörjad undersökning om yrkesintressena bland elever på högstadiet, av vilken ett inledande avsnitt publicerats i redogörelsen för läsåret 1956/57 (Aktuellt 1958: 3, s. 36 ff.), har kompletterats med en tvärsnittsundersökning, omfattande årskurserna 4—9. I samband med denna undersökning har utarbetats ett yrkesintresseschema, avsett att användas i årskurserna 6—9.

Redan 1955 påbörjade försöksavdelningen en uppföljningsundersökning, vars utgångsmaterial omfattade 11 000 elever, som då befann sig i årskurs 4. Meningen var att undersökningsmässigt följa dessa elever för att söka närmare utrona deras anpassning i olika skolmiljöer. En del resultat har publicerats i skolöverstyrelsens tioårsrapport om försöksverksamhet med enhetsskola (överstyrelsens skriftserie nr 42, 1959). Denna undersökning har emellertid sedermera fullföljts med samma elever även under läsåret 1959/60, och en slutrapport är därför snart att vänta.

4. Sammanfattning

Skolöverstyrelsens rapport avslutas med en sammanfattning, vilken innehåller i huvudsak följande.

Invånarantalet i de kommuner, som infört enhetsskola, kan väntas uppgå till inemot hälften av landets befolkning, när den nuvarande försöksperioden utgår. Men man finner enligt överstyrelsens mening inga sådana organisatoriska förändringar, som innebär ett avbrott i en lugn utveckling mot det av statsmakterna uppställda målet: en fullt utbyggd nioårig obligatorisk skola. Tvärtom anser överstyrelsen, att vissa i rapporten nämnda företeelser anger en stabilisering och konsolidering av försöksskolans organisation. Bland sådana företeelser nämnes den ökade variationen i fråga om kombination av ämnen och alternativkurser, vilken anses tyda på att principen om det fria tillvalet kunnat bli en realitet och att man funnit utvägar att inom en given organisatorisk ram tillgodose det, t. ex. genom schematekniska anordningar. Vidare nämnes dels att försöksskolans elever nu till betydligt större antal än för bara ett par år sedan intagits i det allmänna gymnasiet och med tillfredsställande resultat avlagt studentexamen, dels, som motsvarighet därtill, överstyrelsens för yrkesutbildning och skolöverstyrelsens gemensamt vidtagna åtgärd att utfärda cirkulär om övergång från 9 y i försöksskolan till teknisk vidareutbildning, bland annat från den tekniska grenen (8 c) inom 9 y till högre tekniskt läroverk. Som ett annat

likartat tecken på försöksskolans konsolidering under samverkan med utbildningsväsendet i övrigt anges överenskommelsen mellan skogsstyrelsen och skolöverstyrelsen om hur yrkesutbildningen för skogsbruk skall anpassas till och bygga på den i försöksskolan meddelade skogliga grundutbildningen.

Överstyrelsen framhåller, att vissa organisatoriska problem återstår att lösa, t. ex. vilka anordningar som är lämpligast i glesbygder, och hur arbetsuppgifterna i korrespondensundervisningen skall fördelas mellan skola och brevinstitut. Bland kvarstående administrativt-pedagogiska problem nämnes frågan hur den pedagogiska ledningens förstärkning skall åstadkommas: med studierektorer eller med konsulenter.

Inom det i organisatoriskt hänseende sålunda stabiliserade och konsoliderade systemet är det dock enligt överstyrelsens mening nödvändigt att förändringar successivt sker. Hit räknas tendensen under senare år att koncentrera utbildningen inom årskurs 9 y till skolmässig grundutbildning. Över huvud taget anses den förberedande yrkesutbildningen, som är ett av de mest radikalt nya momenten i försöksskolan, naturligt bli mera föränderlig under en övergångstid än de flesta andra moment och en ingående och systematisk fortsatt försöksverksamhet efter den nuvarande försöksperiodens slut anses bli nödvändig på detta område, bland annat i fråga om undervisningsmetodik och pedagogiska hjälpmedel.

Överstyrelsen framhåller, att försöksskolans stabilisering på det organisatoriska området har möjliggjort, att uppmärksamhet kunnat ägnas även speciella frågor på de rent pedagogisk-metodiska områdena. En definition av enhetsskolans mål har visats kunna ske i andra konkreta termer än jämförelse med en annan skolforms mål.

Behovet av åtgärder inom den rent pedagogiska sektorn säges ha — efter hand som försöksskolans organisatoriska och administrativa maskineri kommit att fungera bättre — trätt längst fram i förgrunden och är nu dominerande. De personella och ekonomiska resurser, som stått till försöksavdelningens förfogande, har också i väsentlig del använts för åtgärder av pedagogisk-metodisk art under budgetåret 1959/60. Överstyrelsen erinrar om överstyrelsens i maj 1960 utfärdade särskilda inbjudan att pröva vissa pedagogiska projekt på försöksskolans högstadium.

Andra pedagogiska åtgärder anses emellertid också bli betydelsefulla, rent av ofrånkomliga, exempelvis framställandet av pedagogiska hjälpmedel i form av metodiska anvisningar, supplement till läroplanerna, studieplaner, filmslingor och — som speciellt slag — brevkurser, en fortsättning i intensifierad grad av det arbete, som bedrivits under det läsår, rapporten avser. Men sådant arbete av pedagogisk och metodisk art är mödosamt och avsätter — i motsats till vad fallet kan vara med åtgärder av organisatoriskt och administrativt slag — märkbara resultat först efter lång tid.

Hur dominerande de rent pedagogiska åtgärderna framdeles kan komma

att bli anser överstyrelsen framgå också av att även den s. k. differentieringsfrågan utgör ett metodiskt problem så till vida, som varje lösning av den frågan konstituerar undervisningsmetodiska svårigheter. Ett beslut i detaljfrågan om differentieringen på högstadiet måste alltså följas av en period av undervisningsmetodiskt uppbyggnadsarbete.

I det pedagogiska nydaningsarbetet deltar numera statens försöksskola i Linköping, som förväntas kunna lämna viktiga bidrag till utvecklingen på det område, den företräder. Den statliga skolpsykologiska verksamheten, begränsad till två län under det år, som rapporten avser, säges djupare betraktad ha samma syfte som åtgärder av pedagogiskt-metodiskt slag: att anpassa skola och elever till varandra. Den tjänar, som elevvårdande faktor, försöksskolans stabilisering och konsolidering.

Även vissa av de vetenskapliga undersökningar, som utföres av skolöverstyrelsens skolpsykologer eller genom deras försorg, säges ha ett rent undervisningsmetodiskt syfte; de skall bilda underlag för de nödvändiga, successivt skeende förändringarna inom det stabiliserade och konsoliderade systemet.

Överstyrelsen framhåller slutligen i sin sammanfattning att ytterligare försöksverksamhet inom den organisatoriska sektorn ej synes vara erforderlig i någon större omfattning, då den nioåriga skolan synes definitivt ha lämnat skedet för trevande organisatoriska försök och är inne i det skede, som präglas av dess allmänna genomförande, och i vilket de pedagogiskt-metodiska förändringarna kommer att alltmer dominera bilden.

5. Departementschefen

Den redogörelse för försöksverksamheten under läsåret 1958/59 som i följd lämnades riksdagen (prop. 131) var av skäl, som jag då angav, kortfattad. Här har utförligare än föregående år redovisats innehållet i skolöverstyrelsens motsvarande rapport för läsåret 1959/60, avseende försöksverksamheten med nioårig enhetsskola. I den föreliggande delen innehåller rapporten uppgifter av ungefär samma slag som redovisats de närmast föregående åren. Med hänsyn till att skolberedningens arbete nu befinner sig i slutskedet, anser jag mig här endast böra kort kommentera några drag i utvecklingen.

Riksdagen har vid flera tillfällen betonat, att försöksverksamheten borde — förutom att utpröva denna skolas organisation och funktion — åsyfta att tillgodose de särskilt på grund av de stora årskullarna starkt ökande utbildningsbehoven. Senast vid 1957 års riksdag framhöll statsutskottet (1957: 127 s. 8) att man — i den mån lokal- och lärartillgången så tillät — vid försöksverksamhetens utvidgning borde söka beakta även sådana synpunkter.

Om kommunernas starka ambition att försöka bereda så stor del som

möjligt av de stora årskullarna fortsatt utbildning vittnar det för varje år allt större antalet ansökningar om att få börja försöksverksamhet med nioårig enhetsskola. Antalet kommuner, för vilka sådan försöksverksamhet medgivits, uppgick läsåret 1950/51 till 20, läsåret 1954/55 till 46 och läsåret 1959/60 till 217. Under innevarande läsår uppgår antalet kommuner med försöksverksamhet till 294.

Denna utvidgning av försöksverksamheten ställer givetvis — även om samtidigt en viss minskning av realskolans omfattning sker — stora krav på lärar- och lokaltillgången. Detta får man en klarare föreställning om genom att observera ökningen av antalet klasser. Uttryckt i procent utgjorde sålunda denna ökning under perioden 1956/60 omkring 180 procent på enhetsskolans högstadium och närmare 160 procent på låg- och mellanstadierna. Antalet elever ökade under samma period med drygt 190 procent på högstadiet och med drygt 180 procent på låg- och mellanstadierna. Att procenttalen för låg- och mellanstadierna beträffande såväl klasser som elever är lägre beror på att särskilt lågstadiet redan nu börjar rekryteras av successivt minskande årskullar, medan högstadiet fortfarande har kännning av de stora årskullarna.

I propositionen 1960: 131 (s. 3) påpekade jag med utgångspunkt i skolöverstyrelsens redogörelse för läsåret 1958/59, att lärarsituationen, främst beträffande högstadiet, var långt ifrån tillfredsställande. Redogörelsen utvisade då nämligen, att inte fullt hälften (46 procent) av lärarna i läroämnena på detta stadium hade formell kompetens. Såsom framgår av uppgifterna för läsåret 1959/60 har situationen därvidlag ännu inte förbättrats — endast 42 procent av högstadiets ämneslärare hade sistnämnda år formell kompetens. I absoluta tal ökade antalet lärare med dylik kompetens (och minst halv tjänstgöring) från 532 till 820. Som särskilt iögonfallande framstår, att antalet folkskollärare med för folkskollärartjänst i Ao 19 föreskriven vidareutbildning inte utgjorde mer än knappt 25 procent av hela den ifrågavarande lärarstaben eller i absoluta tal 487, trots att antalet medgivna ordinarie tjänster för dylika lärare läsåret 1959/60 uppgick till 610 och trots att åtskilligt flera lärare torde ha förvärvat den erforderliga behörigheten.

I detta sammanhang vill jag erinra om, att jag med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 september 1960 tillkallat särskilda sakkunniga — 1960 års lärarutbildningssakkunniga — för att skyndsamt utreda frågan om ämnes- och klasslärarutbildningens organisation m. m. I direktiven för de sakkunniga har jag bland annat pekat på att den otillräckliga tillgången på möjligheter till praktisk lärarutbildning för ämneslärare av olika skäl drabbar enhetsskolan hårdast. De sakkunnigas uppgift blir därför bland annat att skyndsamt framlägga förslag om lämpliga anordningar för att öka möjligheterna till praktisk lärarutbildning, eftersom tillgången på ut-

bildade lärare är en förutsättning för att den allmänna övergången till den obligatoriska nioåriga skolan skall kunna ske med framgång.

I förevarande sammanhang bör även erinras om två förslag, som Kungl. Maj:t förelagt riksdagen i årets statsverksproposition och vilka båda i hög grad motiveras av den förestående övergången till obligatorisk nioårig skola. Jag syftar dels på förslaget om betydligt förbättrade möjligheter för lärarnas fortbildning och dels på förslaget att väsentligt ökade resurser skall ställas till förfogande för skolbyggnadsverksamheten.

Vid redovisningen för 1960 års riksdag av försöksverksamheten under läsåret 1958/59 påpekade jag, att av eleverna från enhetsskolans nionde årskurs under senaste femårsperioden blott mellan 0,2 och 0,5 procent övergått till fackgymnasier. Vidare framhöll jag, att det skulle vara av stort värde att genom en undersökning utröna, huruvida inte i realiteten ett större antal än denna statistik utvisar övergått till fackgymnasium, sedan de förvärvat för inträde erforderlig praktik m. m. Av den nu aktuella redogörelsen framgår, att efter utgången av läsåret 1959/60 åtminstone 3,8 procent av nionde årskursens 9 g-elever övergått till fackgymnasier, medan 48 procent gått till allmänna gymnasier. Den nu uppnådda proportionen inom försökskommunerna är bättre än tidigare men ännu uppenbarligen långt ifrån den, som från skilda utbildnings- och arbetsmarknadspolitiska synpunkter måste anses önskvärd.

I den föreliggande rapporten har överstyrelsen utförligt redovisat det skolpsykologiska arbete och de pedagogiska undersökningar, som utförts av försöksavdelningen ensam eller i samarbete med psykologisk-pedagogiska institutioner. En del av dessa undersökningar har varit betingade av den pågående försöksverksamheten och på sistone av skolberedningens arbete. Den arbetsfördelning, som under försökstiden visat sig vara naturlig, torde komma att bli det även i fortsättningen. Allteftersom statens försökskola hinner visa sin kapacitet och antalet lärarhögskolor med resurser för praktisk pedagogisk forskning ökar, blir det möjligt att till dessa i samarbete med varandra överlåta en stor del av de rena forskningsuppgifterna, varigenom det torde bli större möjligheter än hittills för överstyrelsens psykologer att ägna sig åt sina psykologisk-administrativa uppgifter. Ett viktigt inslag i dessa uppgifter är att organisera och medverka vid fortbildning av de hjälpkrafter, som kommunerna anlitar för skolpsykologiskt arbete, t. ex. i samband med uttagning av elever till specialundervisning. Särskilt behövlig är en sådan fortbildning för de län, som ännu inte har vare sig skolpsykologer eller rådgivningsbyråer för den psykiska barna- och ungdomsvården. Jag vill slutligen i detta sammanhang framhålla som betydelsefullt, att skolpsykologernas intresse för specialklassernas elever ej är begränsat till själva skolsituationen utan har kunnat utsträckas till att omfatta även dessa elevers möjligheter att få en lämplig fortsatt utbildning och utkomst i framtiden.

Jag hemställer

att Kungl. Maj:t måtte giva riksdagen den nu lämnade redogörelsen till känna.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att skrivelse av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Inga Bäcklin
